

JIŘÍ LAŇKA, MARTIN VAŇOUREK

BŮH A ARMÁDA

HISTORIE A SOUČASNOST DUCHOVNÍ SLUŽBY ARMÁDY ČESKÉ REPUBLIKY

Bůh a armáda

Historie a současnost duchovní služby Armády České republiky

Vyšlo také v tištěné verzi

Objednat můžete na
www.cpress.cz
www.albatrosmedia.cz

Martin Vaňourek, Jiří Ignác Laňka
Bůh a armáda – e-kniha
Copyright © Albatros Media a. s., 2023

Všechna práva vyhrazena.
Žádná část této publikace nesmí být rozšiřována
bez písemného souhlasu majitelů práv.

 ALBATROS MEDIA

Jiří Ignác Laňka
Martin Vaňourek

Bůh a armáda

Historie a současnost duchovní služby
Armády České republiky

© Jiří Ignác Laňka, 2022
© Martin Vaňourek, 2022

ISBN tištěné verze 978-80-264-4445-9
ISBN e-knihy 978-80-264-4877-8 (1. zveřejnění, 2023) (ePDF)

Jiří Ignác Laňka
Martin Vaňourek

Bůh a armáda

Historie a současnost duchovní služby

Armády České republiky

Vážení čtenáři,

mám velkou radost, že se mnou otevíráte knihu, která mapuje historii a současnost Duchovní služby v ozbrojených silách. Je důležité připomínat a oživovat paměť o službě vojenských kaplanů. Paměť je klíčové slovo života. Dává nám vnitřní sílu i odvahu pro náš každodenní život.

Při četbě této knihy si člověk uvědomuje, jak vojenští kaplani i přes odlišné podmínky či situace měli společnou myšlenku, která přetrvává i v dnešní obnovené Duchovní službě. A tou je láska k vlasti a blízkost s těmi, jimž slouží. Především následující řádky popisují životní příběhy duchovních, kteří podstatnou část svého života věnovali službě v ozbrojených silách. Tyto osudy duchovních ukazují i mimořádnou ekumenickou spolupráci v celé historii.

Není vůbec jednoduché v několika málo slovech vyjádřit úctu, respekt a poděkování těm, kteří dokázali a dokážou, dle slov mého předchůdce v pozici hlavního kaplana a nynějšího plzeňského biskupa Mons. Tomáše Holuba, citlivě vnášet do vojenského života vnímavost pro víru v osobního a milujícího Boha a mít dostatek odvahy jít pevně a důsledně službou přítomnosti ke všem příslušníkům ozbrojených sil. Duchovní služba, cestou jednotlivých kaplanů, se zřetelem ke specifickým okolnostem vojenské služby a ke zvláštním nárokům kladeným na vojáka, vytváří prostor, jak pro jedince, tak pro kolektiv, k svobodnému hledání, nacházení a rozvíjení vlastní identity, k vyjádření nebo sdílení vlastní identity a jejímu prožívání. Svým doprovázením a podporou se vojenští duchovní snaží nalít balzám radostné zvěsti evangelia těm, které spojuje společné úsilí o bezpečí naší země. Kaplani jsou povoláni podporovat u příslušníků ozbrojených sil a v jejich rodinách duchovní, lidský a etický rozměr, který jim pomůže čelit často nesnesitelným obtížím a otázkám, jež jsou vlastní této konkrétní službě vlasti a celému světu.

Rád bych poděkoval autorům této knihy, Jiřímu Ignáci Laňkovi a Martinu Vaňourkovi. Bez jejich nadšení, elánu by nespatriła světlo světa. Díky nim mohou čtenáři objevit v nesmírné šíři skrytou hlubinu životů, radostí a strastí vojenských kaplanů.

Zároveň touto knihou chci vzdát úctu a díky všem, kteří se do historie ozbrojených sil zapsali jako služebníci ducha, kteří provázeli životy vojáků během jejich nelehké služby. Stejně také těm, kteří se podíleli a podílí na obnovené Duchovní službě v rezortu obrany.

plukovník gšt. ICLic. Mgr. et. Mgr. Jaroslav Knichal
hlavní kaplan

**HISTORIE DUCHOVNÍ SLUŽBY
DO ROKU 1918**

Historický vývoj do roku 1649

Pravděpodobně každé bojové uskupení či armáda všech možných národností a národů daleko do minulosti využívaly služeb duchovních osob všech možných existujících náboženství k tomu, aby si zajistily přízeň bohů, božstva či Boha pro své vítězství v nadcházejícím boji. Eusebios, historik počátků křesťanské éry, podává příběh o tzv. „deštovém zázraku“, který se udál díky modlitbám křesťanských vojáků v maltské legii císaře Marka Aurelia. Církevní historik Martin Weis uvádí jako zásadní a počáteční datum, k němuž vůbec můžeme vztahovat oficiální působení duchovních v řadách křesťanských vojsk, 28. říjen roku 312, kdy proběhla slavná a pro evropskou historii přelomová bitva u Milvijského mostu mezi římskými císaři Konstantinem I. a Maxentiem. Konstantin v bitvě zvítězil a byl přesvědčen, že mu k vítězství pomohl Bůh křesťanů. V předvečer

Výjev Konstantinova vidění a bitva u Milvijského mostu zde zachycené na iluminaci v manuskriptu *Homilie Řehoře z Nazianzu*, který je uložen ve Francouzské národní knihovně (BnF, Grec. 510)

střetnutí měl totiž vidění, ve kterém dostal pokyn, aby na štíty svých vojáků nechal vymalovat Kristův monogram. Konstantin poté vydal toleranční patent a křesťanství začalo své vítězné tažení. Dvůr císaře stále provázeli i četní duchovní, jejichž úkolem bylo vykonávat potřebné obřady a pronášet modlitby za zdar panovníkova počínání: „*Slavnostními zpěvy a hymny velebili křesťané vše řídicího Boha a pak zbožného císaře a jeho bohumilé syny...*“ I v družinách germánských králů, kteří přijali křesťanství, byli přítomni duchovní a často i biskupové, a spolu s panovníkem se účastnili vojenských výprav.

Německý reformní synod (Concilium germanicum), svolaný franským majordomem Karlomanem v roce 742 a vedený arcibiskupem a papežským legátem sv. Bonifácem, v 1. kánonu zakazuje kněžím nosit zbraň a účastnit se válečného tažení. Nicméně je zde uvedena výjimka pro biskupy a jejich kaplany, kteří byli ustanoveni k doprovázení vojska a zde ke sloužení mší, úschově svatých ostatků, vyslechnutí zpovědí a k ukládání pokání. Ve vojsku franského krále a prvního středověkého císaře Karla Velikého byli rovněž přítomni klerici, aby pečovali o duchovní potřeby vojáků a jejich vůdců. I v našich historických zemích to bývala běžná praxe. Například biskup Šebíř doprovázel v roce 1039 přemyslovského knížete Břetislava na jeho tažení do Hnězda a biskup Daniel v roce 1158 doprovázel knížete Vladislava II. na vojenské výpravě do Itálie. V souvislosti s touto vojenskou akcí byl Vladislav císařem Friedrichem I. Barbarossou korunován českým králem.

Začátek druhého tisíciletí byl ve znamení křížových výprav proti muslimům. I zde bylo možné spatřit v čele křížáckých armád vysoce postavené duchovní jako papežské legáty. Ale i mnozí řadoví duchovní rovněž přijali kříž a po boku urozených rytířů se účastnili vojenských tažení jako jejich kaplani a také jako kronikáři. Díky nim se dochovalo mnohé očitě svědectví o událostech v tomto vypjatém období. Kruciáty skončily ve svém důsledku velice neslavně a mnozí z těchto zbožných kronikářů to připisovali samotným křížákům, jejich nedisciplinovanosti, a hlavně pak mravnímu úpadku. Český kronikář z přelomu dvanáctého a třináctého století, milevský premonstrátský opat Jarloch (1166–1234) ve svém Letopisu poznamenal, že tak Bůh pokořuje pyšné, protože křížáci spoléhali pouze na své zbraně a Boží pomocí pohrdali, když dokonce místo modliteb obcovali s prostitutkami a tak „*vznikaly přemnohé neřády Bohu ohavné. Neboť nehodí se dobře k sobě a nesnášejí se na jednom místě zbraně válečné a obcování s nevěstkami...*“. V době křížových výprav však také vznikly vojenské řeholní řády, které v sobě spojovaly spiritualitu mnišskou a rytířskou. Důležitou součástí těchto společenství byli i řadoví kaplani, kteří poskytovali mnichům-rytířům duchovní péči. A právě tyto kaplany můžeme považovat za první skutečné profesionální vojenské duchovní.

Není možné nezmínit ani statečné duchovní, diecézní i řeholní, kteří v době válečného ohrožení zvláště ze strany islámských dobyvatel pobízeli ke statečnosti a vytrvalosti nejen vojáky, ale i obyvatele obležených měst. Martin Weis uvádí příklad světce Jana Kapistránského, který se svým neohroženým vystupováním, kázáním a láskyplným přístupem k obráncům, vojákům uherského vojevůdce Jánose Hunyadyho, výrazně a nesmazatelně zapsal do historie při obraně Bělehradu proti tureckému vojsku sultána Mehmeda II. v roce 1456.

Jedna z částí pentaptychu přisuzovaného Giovannimu d' Bartolomeo zachycuje Jana Kapistrána na bitevním poli u Bělehradu. Panelová malba pochází z roku 1480 nebo 1485 a nachází se v Museo Nazionale d'Abruzzo v italské L'Aquile

Počátky profesionalizace vojenských duchovních je možné klást do 15. století. Armády v té době nebyly stálé, tedy profesionální, nýbrž byly najímány jako žoldnéřské či svolávány jako zemská hotovost pouze v případě potřeby, nejčastěji panovníkem, ale i bohatými zeměpány či vysokými církevními hodnostáři. Svolavatel či nájemce, tedy jakýsi „majitel“ vojska, najímal i duchovní. Funkce a vlastnosti vojenského duchovního jsou popsány v tzv. Válečné knize (Kriegsbuch) z roku 1475. Měl jím být zbožný a odvážný křesťanský muž, který byl veden mezi důstojníky a při válečném tažení měl i stejné zaopatření. Přebýval v důstojnickém stanu a jeho hlavním úkolem bylo vykonávat čistě duchovní poslání. Přednášel důstojníkům i vojákům Boží slovo, utěšoval raněné, vybízel k jednotě, statečnosti a trpělivému nesení obtíží vojenského stavu.

V roce 1534 je již možné v habsburském vojsku zachytit první stopy duchovní hierarchie. Pro dobu vojenského nasazení byl zřízen „generální vikariát“ a duchovní u vojska byli podřízeni tzv. „duchovnímu představenému“, jímž byl nejčastěji zemský prelát nebo biskup. Označení těchto nadřízených nebylo jednotně stanovené, byl to např. armádní generální vikář, velký kaplan, polní superior nebo generální štábní kaplan. Bez ohledu na název byli tito hodnostáři vybaveni církevní jurisdikcí jako delegáti Apoštolského stolce u armády. Například v roce 1554 byl do této vrcholné funkce jmenován generální velmistr rytířského řádu Křižovníků s červenou hvězdou Antonín Brus, který se později stal pražským arcibiskupem.

Dalším významným mezníkem v dějinách vojenských duchovních je rok 1643, kdy papež Urban VIII. svým breve z 18. září předal biskupskou pravomoc nad duchovními u rakouské císařské armády zpovědníkovi císaře Ferdinanda III. Panovník tak získal skrze svého zpovědníka duchovní pravomoc nad všemi vojáky a osobami pobývajícími ve vojenských leženích. Hluboce zbožný císař však tuto pravomoc předal řádu Tovaryšstva Ježíšova, protože právě z tohoto řádu byli ponejvíce ustanovováni císařští zpovědníci. Vedením řádu byl pak pro funkci vojenského představeného určen jeden řeholní kněz, který měl sídlo ve Vídni a byl počítán jako člen císařského dvora.

Léta 1649 až 1867 – doba budování stálé císařské armády

Skutečnou historii vojenské duchovní správy, i když ještě ne samostatně vydělené, je však možné psát až od roku 1649, tedy od doby po ukončení třicetileté války a uzavření Vestfálského míru, kdy císař Ferdinand III. svým rozhodnutím ustanovil stálou armádu. Její prvopočátek a základ tvořilo 9 pluků pěchoty a 10 pluků jízdy „*auf dem Fuße stehen zu bleiben haben*“, tedy které měly zůstat ve stálé pohotovosti. Velitelé těchto útvarů velmi přísně dbali na to, aby vojáci plnili své náboženské povinnosti. Ráno i večer konal kněz s vojáky společnou modlitbu, o nedělích a svátcích bylo vojsko přítomno mši svaté, každý musel vykonat velikonoční svatou zpověď atd. Nejsvětější svátost byla vždy doprovázena čestnou stráží. Každý pluk měl svou stanovou polní kapli, ve které se konaly bohoslužby. V roce 1689 omezil papež pravomoci vojenského představeného pouze pro válečný stav. V mírové době byl vrchním duchovním správcem vojenského duchovenstva ustanoven papežský nuncius, který sídlil ve Vídni. Toto rozdělení pravomocí vojenských a duchovních působilo značné nesnáze a muselo být několikrát upravováno papežskými výnosy. Tuto napjatou situaci vyřešilo až roku 1773 zrušení jezuitského řádu. Teprve v tomto období se stala vojenská duchovní správa samostatnou a jako datum vzniku této armádní složky je možné uvést 20. červen 1720, kdy papež Innocenc XI. svým breve vyňal císařské vojsko navždy z pravomoci diecézních biskupů a podřídil je v duchovních věcech přímo Svatému stolci.

Marie Terezie po zrušení jezuitského řádu dne 1. prosince 1773 zřídila polní vikariát (Feldvikariat), jehož představeným se měl podle původních plánů panovník stát biskup Ferdinand Michael Cyriakus von Hallweil. Ten však v červnu 1773, krátce po svém jmenování na místo představeného vojenského duchovenstva, zemřel. Prvním apoštolským polním vikářem se tak stal biskup Johann Heinrich Kerens SJ. Toto jmenování potvrdil svým breve z 22. prosince 1773 papež Klement XIV. a papežský nuncius ve Vídni, kardinál Antonio Eugenio Visconti biskupu Kerensovi předal vrchní duchovní pravomoc nad císařskou armádou v době míru i v době války.

Apoštolský polní vikář Kerens krátce po svém ustanovení zřídil tzv. polní konzistoř. Úřad sídlil původně ve Vídeňském Novém Městě (Wiener Neustadt), později pak byl přestěhován do Svatého Hypolita (Sankt Pölten). Duchovní správa byla rozdělena na jednotlivé polní superioráty, jejichž hranice se kryly s hranicemi zemí mocnářství. V oblastech superiorátů byly zřizovány vojenské kostely a kaple,

Erb biskupa Johanna Heinricha von Kerens SJ na budově biskupství ve Svatém Hippolytu. Johann von Kerens se narodil 22. května 1725 v Maastrichtu. V roce 1773 se stal prvním apoštolským polním vikářem císařské armády. Zemřel 26. listopadu 1792 ve Vídni

a to jak u sídel posádek, tak i u vojenských nemocnic. Ke každému pluku byli ustanoveni vojenští kaplani, jejichž služební povinnosti byly v podstatě stejné jako u jejich „civilních“ kolegů, tedy pro vojáky sloužili mše svaté a udělovali jim svátosti. Krom toho měli za úkol sloužit slavnostní bohoslužby při životních výročích panovníka, vykonávali vojenské pohřby, žehnali vojenské prapory, pronášeli modlitby a žehnali před válečnou operací apod. Ve svých promluvách vyzývali především ke statečnosti a k věrnosti Bohu a císaři. Smutnou povinností kaplanů bylo připravit a doprovázet vojáka, který byl vojenským soudem odsouzen k trestu smrti, na jeho poslední cestě na po-

praviště. Podle údajů z roku 1783 tvořilo duchovní službu císařské armády 94 plukovních kaplanů, 48 kaplanů v nemocnicích, pevnostech a dalších vojenských institucích a spolu s nimi sloužilo i 32 „civilních“, subsidiárních duchovních. Nekatoličtí vojáci se oficiálního uznání svých denominací dočkali až po vydání tolerančního patentu Josefem II. v roce 1781. Po tomto roce se tedy i v armádě postupně, a hlavně velice pomalu začala rozvíjet duchovní péče pro nekatolické věřící. Přelomem v této oblasti byl rok 1834, kdy generální velitelství vyhlásilo právo duchovní péče pro všechny vojáky bez rozdílu náboženského vyznání. Praktické uplatnění tohoto práva se však ukázalo

problematickým, neboť v armádě nebyl k dispozici dostatečný počet duchovních státě tolerovaných nekatolických církví. Tento deficit byl řešen pragmaticky tak, že obřadů a přednášek vedených římskokatolickými duchovními se účastnili všichni vojáci bez rozdílu a katolickým kněžím bylo nařizeno, aby do své péče zahrnuli všechny křesťanské vojáky. Po rakousko-uherské anexi Bosny a Hercegoviny v roce 1878 se do řad armády dostali i muslimští vojáci, a proto byla zřízena muslimská duchovní služba a k posádkám, kde muslimové sloužili, byli přiděleni vojenští imámové. Pro vojáky židovského vyznání byl přidělen i polní rabín, ale pouze pro válečný stav.

Velmi důležitým momentem pro fungování vojenských duchovních v době válečných konfliktů bylo sepsání první Ženevské úmluvy o zlepšení osudu raněných v polních podmínkách na mezinárodní konferenci konané v srpnu 1864. Zde byly přijaty zásady o neutralitě zdravotních sborů, vojenských lékařů, dobrovolných zdravotních pomocníků, civilních osob, které přispívají svou pomocí, a o neutralitě raněných. Do těchto skupin byly článkem II. úmluvy začleněni i polní duchovní a článkem VII. jim bylo umožněno používat označení páskou s červeným křížem na bílém poli na znamení neutrality.

Po porážce císařského vojska habsbursko-lotrinské monarchie v prusko-rakouské válce v roce 1866 císařství ztratilo mocenský vliv v německých a severoitalských zemích. Důsledkem, krom ztráty územních celků, bylo dualistické uspořádání území monarchie, tedy vznik Rakouska-Uherska v roce 1867. Tehdy vznikly dva územní celky, zvané Předlitavsko, s oficiálním názvem Království a země na říšské radě zastoupené (do roku 1915, poté Rakousko), a Zalitavsko, s oficiálním názvem Země koruny svatoštěpánské či Uherská koruna. Obě tyto části monarchie měly širokou autonomii a spojovala je pouze postava panovníka, společná měna, společné ministerstvo války, financí a zahraničních věcí. V roce 1867 byl potvrzen charakter monarchie jako parlamentního státu a po svolání říšské rady vešla v platnost prosincová ústava, která vytvořila z Rakouska-Uherska moderní stát konstituční monarchie s parlamentní demokracií.

Léta 1867 až 1914 – doba Rakouska- -Uherska

Období rakousko-uherské monarchie je tradičně vnímáno jako období těsného spojení trůnu a oltáře. Toto sepětí státní a církevní moci bývá označováno příznačným názvem austrokatolicismus. Je to rovněž doba, kdy se katolicismus dostává do ostřejšího střetu s liberalismem a tento střet se také logicky odráží i ve způsobu myšlení a jednání mnohých státních úředníků, důstojnického sboru a mužstva c. a k. armády a námořnictva. Nebylo zřídka jevem, že se vojáci a námořníci sice disciplinovaně účastnili předepsaných katolických bohoslužeb, například ve výroční den narození mocnáře atd., ale v osobních rozhovorech i při vystupování na veřejnosti se netajili svou lhostejností, či dokonce odporem vůči všemu katolickému jako „zpátečnickému a tmářskému“.

Reorganizace v roce 1868

V souvislosti s prohranou prusko-rakouskou válkou proběhla v monarchii rozsáhlá reorganizace vyšších vojenských úřadů. Byly tak vytvořeny i nové normy pro vojenskou duchovní službu, jež byly schváleny Nejvyšším rozhodnutím z 30. července a 22. srpna 1868 a podle Nejvyššího rozhodnutí z 3. ledna 1869 provedeny. Polní superioráty a plukovní duchovní služby byly zrušeny a rozpuštěny a v platnost vešly nové organické předpisy. Polní superiorové byli jmenováni vojenskými faráři, polní kaplani pak vojenskými kuráty a vojenskými kaplany první a druhé třídy. Tito duchovní pak byli od 1. března 1869 rozděleni na nová služební místa. Území rakousko-uherské monarchie bylo nově rozděleno do 15 obvodů vojenské duchovní služby, které se územně shodovaly s vojenskými teritoriálními obvody. Okupovaná území tvořila sama o sobě jeden vlastní obvod vojenské duchovní služby. Ve vojenských výchovných a vzdělávacích ústavech působily osoby vojenského kléru jako duchovní profesori,

kteří byli vysláni do těchto institucí apoštolským vikariátem a přitom byli využíváni k výuce. Aktivní personální stav se v době míru skládal z apoštolského vikáře, polního konzistoriálního ředitele, dvou polních konzistoriálních sekretářů, patnácti vojenských farářů, jednoho řeckokatolického arcikněze, třiceti dvou vojenských kurátů, třiceti devíti římskokatolických vojenských kaplanů, jedenácti řeckokatolických vojenských kaplanů a dvaceti osmi duchovních profesorů. Pro okupovaná území byli ustanoveni jeden vojenský farář, dva vojenští kuráti a šest vojenských kaplanů. Přerozdělen byl i materiál. Plukovní polní kaple zrušených plukovních duchovních služeb byly odvezeny do nově zřízených vojenských farních úřadů a rozděleny vojenským kaplanům, nadpočetné pak byly uskladněny pro případné další využití v budoucnu. Stanové polní kaple byly přiděleny jednotlivým místním velitelstvím pro konání posádkových bohoslužeb a krom toho si jednu rezervní kapli ponechalo každé hlavní nebo oblastní vojenské velitelství. Tyto kaple byly také příležitostně využívány jako lovecké chaty nebo odprodány zájemcům.

Reorganizace v roce 1904

V průběhu času postupně proběhlo několik dalších velkých reorganizací armády a v jejich rámci i duchovní služby. Apoštolským polním vikářem byl v té době biskup Koloman Belopotoczky, který svými schopnostmi a svou pracovitostí dokázal duchovní službu a postavení svých kurátů povznést a vojenským kněžím zajistit dobré podmínky pro službu. Podle ustanovení organických předpisů ze dne 21. srpna 1904 vojenské duchovenstvo na přelomu století tvořili apoštolský polní vikář, ředitel polní konsistoře, dva sekretáři polní konsistoře, patnáct polních superiorů, dva akademičtí faráři, dvacet sedm duchovních profesorů a sedmdesát tři polních kurátů.

Tito kněží byli duchovními správci vojenských posádek rozložených po zemích rakousko-uherské říše, které byly rozděleny na vojenské duchovní okresy podle sborových velitelství. V čele duchovní správy

Apoštolský polní vikář Koloman Belopotoczky

6. 2. 1845 – 15. 12. 1914

Koloman (v křestní matrice zapsán jako Kálman) Belopotoczky se narodil 6. února 1845 v Ružomberoku. Studoval teologii na univerzitě v Innsbrucku a zde přijal dne 14. června 1868 kněžské svěcení. Doktorát teologie získal ve Vídni v roce 1872. Poté působil jako profesor teo-

logie a rektor semináře ve Spišské Kapitule. Od roku 1882 působil ve Vídni na Augustinianu a zároveň byl jmenován dvorním císařským kaplanem. V červnu 1890 byl císařem Františkem Josefem I. jmenován apoštolským polním vikářem a následně v této funkci potvrzen papežem Lvem XIII. Zároveň přijal biskupské svěcení a byl jmenován titulárním biskupem Tricalským. Jako vojenský ordinář horlivě vizitoval svěcené vojenské duchovenstvo, a to i ve vzdálených oblastech Bosny a Hercegoviny. Za svou svědomitou službu byl vyznamenán Velkým křížem Řádu Františka Josefa I. V červnu roku 1911 ze zdravotních důvodů na svou funkci rezignoval a poté působil jako velkoprobošt katedrální kapituly ve Velkém Varadínu (dnešní Oradea v Rumunsku v Transylvánii). Za svého nástupce určil Emericha Bielika, jehož také sám vysvětil na biskupa. Koloman Belopotoczky zemřel na počátku 1. světové války, v prosinci roku 1914, ve Velkém Varadínu.

Záslužný kříž pro vojenské duchovní Piis Meritis byl zřízen v roce 1801 císařem Františkem II. ve dvou třídách – zlatý jako Duchovní záslužný kříž I. třídy a stříbrný jako kříž II. třídy (na fotografii).

HISTORIE DUCHOVNÍ SLUŽBY

jednotlivých vojenských okresů stál polní superior, jehož sídlo bylo vždy v místě sborového velitelství. Jeho úlohou bylo pečovat o duchovní správu u všech posádek v jeho obvodu, k čemuž využíval své podřízené polní kuráty. K povinnostem polního superiora patřily i pravidelné vizity jednotlivých útvarů, kontrola činnosti podřízených vojenských duchovních a stav péče o duchovní potřeby vojska. Polní kuráti byli rozděleni ke službě ve vojenských nemocnicích, invalidovnách, trestnicích, zbrojnicích a výrobně munice. Dále působili v jednotlivých posádkách anebo byli přímo přiděleni polnímu superiorovi. Akademičtí faráři a duchovní profesori byli v duchovních záležitostech podřízeni přímo apoštolskému polnímu vikáři a byli určeni k výuce náboženství a k vedení duchovní správy ve vojenských vzdělávacích ústavech. Pokud do místa dislokace vojenské posádky nebyl určen vojenský kněz, mělo se o duchovní potřeby vojáků postarat vojenské staniční velitelství. Pro službu byl pak určen civilní kněz, působící v tom místě, který byl jmenován výpomocným (subsidiárním) duchovním správcem a jemuž potřebnou pravomoc udělil apoštolský polní vikář.

Okupované území tvořilo zvláštní duchovní okres, který byl spravován polním superiorom, spolu s dvanácti polními kuráty, dvěma řeckokatolickými polními arcikněžními a jedenácti řeckokatolickými polními kuráty. C. a k. námořnictvo mělo rovněž své duchovenstvo, které tvořili jeden námořní farář a osm námořních kaplanů.

Celkem tedy čítalo vojenské a námořní duchovenstvo 156 osob, z nichž nejvyšší hodnost měl apoštolský polní vikář, který byl nejvyšší duchovní vrchností pro všechny katolíky podléhající vojenské duchovní pravomoci. Apoštolský polní vikář také udílel všem vojenským kněžím duchovní jurisdikci. Pro správu jeho rozsáhlé „diecéze“ mu byli přiděleni ředitel kanceláře a dva sekretáři.

Pro dobu války byl ke každému vojenskému sboru přidělen polní superior a polní kuráti, kteří měli pečovat o duchovní potřeby mobilizovaných pluků. Duchovní správu pro jednotky, které nebyly vyslány do pole, zajišťovali vojenští kněží stejným způsobem jako v době míru.

Do jurisdikce vojenské duchovní správy náležely všechny osoby, jež byly nějakým způsobem přičleněny k armádě. Byly to:

- ▶ všechny aktivní osoby c. a k. vojska, s výjimkou členů Nejvyššího císařského domu, a všechny osoby, které byly zaopatřeny ve vojenských invalidovnách:
 - ▶ všichni trvale sloužící v armádě,
 - ▶ všichni dočasně aktivovaní, např. na vojenském cvičení,
 - ▶ všichni vojenští gážisté (osoby erárem placené, byť byly na dočasné dovolené bez platu); sem ale nepatřili gážisté bez hodnostní třídy na trvalé dovolené,
 - ▶ mužstvo na dočasné dovolené,
- ▶ manželky a nezletilé (manželské, legitimované, adoptované) děti výše uvedených osob, které byly pod otcovským dozorem,
- ▶ nemocní, hospitalizovaní ve vojenských léčebných ústavech, a jejich ošetřovatelé,
- ▶ chovanci a chovanky vojenských výchovných a vzdělávacích ústavů (s výjimkou ústavů pro výchovu dcer z mužstva),
- ▶ vrchní představené a interní podpředstavené, pak pěstounky ve výchovném ústavu pro dcery důstojnické a pro osiřelé syny důstojníků,
- ▶ trestanci ve vojenských trestnicích,
- ▶ osoby patřící k oddílům zeměbrany a domobrany, které byly přiděleny k armádě v poli nebo konaly službu na vojenských „průchodních“ čárách (něm. Etappenlinie), rovněž všichni zeměbranci a domobranci, kteří byli v posádkách vyzbrojených hotovostních pevností,
- ▶ všichni, kdo byli povinni brannou povinností podle zákona a byli při mobilizaci povoláni k vojenské službě,
- ▶ všechny osoby, které byly přičleněny k vojenským útvarům táhnoucím do boje,
- ▶ váleční zajatci a rukojmí, kteří byli pod vojenskou ochranou.

Do oblasti působnosti vojenských duchovních nespadlo c. a k. četnictvo, s výjimkou c. k. polního četnictva v případě války. Četníci spolu se svými rodinnými příslušníky využívali duchovních služeb civilních kněží, v jejichž farnosti se nacházely jejich služební stanice.

Rakousko-uherský polní kurát v uniformě. Snímek zachycuje P. Ludvíka Felleru. Ten byl v letech 1958–1971 ustanoven duchovním správcem u kostela Nanebevzetí Panny Marie a sv. Karla Velikého v Praze – Novém Městě. Kostel od roku 2012 slouží jako duchovní centrum Policie ČR

Bohoslužby se konaly každou neděli a svátkem a sloužili je jak vojenští, tak i subsidiární duchovní. Vojáci se měli podle oběžníku č. 2710 z roku 1892 účastnit bohoslužby nejméně jednou za měsíc, v ostatní neděle a svátky jim k tomu měla být dána příležitost. Nezanedbávala se ale ani pastorační činnost mezi vojáky. V době, kdy k plukům přicházeli nováčci, konali pro ně vojenští kněží podle instrukcí polního superiora zvláštní exhorty (duchovní promluvy, kázání), a to buď v kostelech nebo i v kasárnách. Promluvy byly koncipovány jako duchovní cvičení, jimž měli být mladí vojáci uvedeni do svého nového povolání, seznámeni s povinnostmi vojenského stavu, měli být utěšováni v těžkých hodinách výcviku a zvláště jim měly

Josefov. Vojenská nemocnice. Josefov byl založen v roce 1780 jako pevnostní město se stálou posádkou, jehož součástí byla vojenská nemocnice. Do bojů však nikdy nezasáhl a pevnostní statut byl zrušen v roce 1888. Vojenská nemocnice zde byla postavena v letech 1785–89. Pojala až 1 200 nemocných a raněných. Součástí komplexu byla na prvním dvoře nemocnice vystavěná prostorná kaple zasvěcená sv. Barboře. Bohoslužby zde vedl vojenský kněz, který měl zároveň v péči jak nemocné, tak i personál nemocnice, ten byl rovněž pouze vojenský.

Vojenský špitál u kláštera Milosrdných bratří ve Valticích. Vojenská duchovní správa se stále potýkala s nedostatkem vojenských kněží. Proto byla v posádkových místech, jež nebylo možné obsadit vojenskými duchovními, zřizována „Pomocná duchovní správa“, kterou vykonávali občanští duchovní na základě uzavřené smlouvy. Byli vybaveni stejnými pravomocemi jako vojenští kuráti. Jejich úkol byl dán armádním služebním předpisem a potřebnou církevní jurisdikci jim uděloval c. a k. polní superior armádního sboru, v jehož okrsku se nalézala posádka.

být zdůrazněny vojenské ctnosti a měli být varováni před hříchy, nepravostmi a pokušením, které život vojenský přinášel. Zvláštními tématy byl například stav vojenský a jeho povinnosti, láska k císaři, panovnickému rodu a vlasti, vojenská přísaha, křesťanská poslušnost, bratrství, láska a svornost, trpělivost, poctivost, pravdomluvnost atd. V protikladu ke ctnostem měl vojenský duchovní varovat před špatnou společností, nemravnými skutky, sebevraždou, zběhnutím, zoufalstvím a jinými neřestmi.

Velký důraz byl kladen na přijímání svátostí, které má zásadní význam pro život každého křesťana. Vojenský kněz měl být připraven kdykoli vojákům svátostmi posloužit. Zvláště ve velikonoční době měl být po celý čas k dispozici v kostele ke kázáním, zpovědím a k rozdávání svátostí. V postní době se konaly ve všech posádkách postní promluvy zaobírající se umučením Páně, ale také přípravou k přijetí svátostí. Díky přísně organizovanému vojenskému životu měli vojenští kněží před Velikonocemi velmi napilno, protože v málokterých kostelích byl v této době takový nával u zpovědnic a u oltářů jako právě ve vojenských.

Další velmi důležitou povinností vojenských kněží byly návštěvy nemocných vojáků v nemocnicích a vězňů ve vojenských trestnicích. V mnoha nemocnicích byli ustanoveni zvláštní kněží, v některých pak působili kuráti, přidělení superiorátu. Ve většině nemocnic pak byla zřízena zvláštní kaple, a pokud nebyla, měla se k tomu účelu upravit nějaká vhodná místnost. Každý den se zde měla sloužit mše a při jejím začátku a důležitých částech se dávalo zvoncek znamení, aby i ti nemocní, kteří nemohli opustit lůžko, mohli být alespoň v duchu přítomni. O nedělich se ke mším připojovalo kázání, v němž měli být vzpomenu ti právě nemocní a jejich ošetřovatelé. Nemocní měli být napomínáni k trpělivosti a k odevzdání se do vůle Boží a ošetřovatelům mělo být připomínáno, aby z křesťanské lásky ochotně sloužili svým nemocným bratrům. Vojenský kněz měl ale také i mimo mše navštěvovat nemocné vojáky a krom pastoračních rozhovorů se měl postarat i o dostatečné množství vhodné četby.

Podobný pořad byl také ve vojenských trestnicích, kam měli vojenští kněží také často docházet. Kromě nedělní a sváteční mše,

Apoštolský polní vikář**Emerich Bielik****24. 7. 1860 – 9. 5. 1927**

Emerich (také Imrich, Emmerich anebo Imre) Bielik (také Bje-lik) se narodil 24. čer-vence 1860 v Ilavě na území dnešního Slovenska. Vystudoval gymnázium v Nitře, kde absolvoval i teo-logii. V roce 1883 byl vysvěcený na kněze. Působil jako kaplan v Konešej a ve Varině

a jako polní kaplan ve vojenské duchovní správě c. a k. armády v bosenském Sarajevu (1888) a v Bratislavě (1891). V roce 1894 byl jmenován druhým a v roce 1898 prvním tajemníkem polní konzistoře u Apoštolského polního vikariátu ve Vídni. V roce 1908 byl jmenován ředitelem polní konzistoře a po odstoupení biskupa Kolomana Belopotockého v roce 1911 se stal apoštolským polním vikářem. Byl rovněž jmenován kanovníkem ve Velkém Varadině (Oradea) a později i v Bratislavě. Biskupské svěcení přijal ve Vídni. Po ukončení první světové války a rozpadu monarchie rezignoval na svou funkci v armádě. Byl přeložen do Velkého Varadína a stal se členem zdejší kapituly. Na konci 1923 zemřel velkavaradínský biskup Miklós Széchenyi de Salvar-Felsovidék a Bielik se po něm ujal správy této rozsáhlé diecéze jako apoštolský administrátor. Zde také 9. května 1927 zemřel a je pochován na místním hřbitově. V průběhu svého života byl Svatým stolcem za svou službu jmenován papežským komorníkem (1898), apoštolským hlavním notářem a papežským prelátem (1903). Byl vyznamenán Řádem Františka Josefa I. s rytířským křížem (1898), Řádem železné koruny (1905) a Řádem Františka Josefa s křížem a hvězdou (1908). Podle dochované fotografie a portrétní malby Emerich Bjelik rovněž oddržel nejvyšší vyznamenání pro vojenské duchovní, zlatý Záslužný kříž pro vojenské duchovní Piis Meritis (Verdienstkreuz für Militär-Geistliche). V průběhu války velmi pomáhal slovenským vojákům. Na jeho intervenci se mnozí dostali domů k rodinám, u některých vymohl přeložení do zázemí. Vydal krom dalších několik vlastenecko-náboženských knih v maďarštině a němčině pro vojáky a četníky a pro slovenské vojáky vydal vlastním nákladem knížku *Od srdce k srdci* (1893). Jeho nejdůležitější prací je historická publikace *Geschichte der k. u. k. Militär-Seel-sorge und des Apostolischen Feld-Vicariates*.

kteřou zde měli sloužit, měl být vytvořen určitý plán setkání, při nichž duchovní vězňům vysvětlovali základy katechismu a snažili se na ně působit ve smyslu osobní nápravy. Důležitým tématem byl hřích a jeho smutné následky pro život člověka a v návaznosti na to i důležitost pokání. Pokud to situace dovolila, měli kněží vyučovat vězně i v jiných, pro život potřebných věcech. Duchovní se měl snažit vězně poznat osobně, na každého z nich působit i individuálně, aby se vojáci nezatvrdili, ale aby se po vykonání trestu jako užiteční členové zase vraceli do lidské společnosti.

Mohlo by se zdát, že vojenští duchovní žili vcelku poklidný život, avšak byl by to mylný dojem. Pravdou je, že od vzniku Rakousko-Uherska do začátku první světové války přišlo o život v důsledku smrtelných zranění v bojích šest vojenských kněží. I když se nejedná o nějak vysoký počet, je třeba si uvědomit, že se jednalo o striktně nebojovou složku armády, jejíž početní stav nikdy nebyl velký a která velice zřídka „operovala“ přímo na bojišti. Polní kaplan Georg Klein padl v bitvě u italského města Luzzara dne 15. srpna 1702, polní superior Ignaz Ceschi a polní kaplani Johann Gleibert, Gottfried Liend a Johann Piringer padli v bitvě u srb-ského města Grocka poblíž Bělehradu dne 20. června 1739 a poslední, Matthias Simonovich, padl v boji s francouzským vojskem u města Bassano dne 3. května 1809.

Reorganizace v roce 1913

Apoštolský polní vikář Koloman Belopotocký svou vojenskou „diecézi“ spravoval do poloviny roku 1911, kdy ze své funkce ze zdravotních důvodů odstoupil. Za svého nástupce určil schopného vojenského duchovního, ředitele polní konzistoře Emericha Bielika. Ten velmi zdárně pokračoval ve stopách svého předchůdce a neúnavnou prací dále působil na zkvalitňování podmínek pro duchovní službu v císařské a královské armádě. Díky jeho péči došlo i k nárůstu tabulkových míst pro vojenské kaplany. Vzhledem k tomu, že věstník, kterým byl nový počet duchovních upraven, vyšel v září 1913, jistě mu v prosazení personálního navýšení pomohla i v té době již zřejmá hrozba blížícího se vá-

lečného konfliktu. Tedy podle Věstníku pro císařské a královské vojsko, část 46, ze dne 20. září 1913 tvořilo vojenské duchovenstvo v mírovém stavu pět skupin podle vyznání, a to skupina římskokatolická, řeckokatolická, řecko-pravoslavná, evangelická a muslimská. Římskokatolickou skupinu tvořili apoštolský polní vikář, ředitel polní konzistoře, rada polní konzistoře, osm polních superiorů 1. třídy, jeden akademický farář 1. třídy, tři sekretáři polní konzistoře (v VII., VIII. a IX. hodnostní třídě), osm polních superiorů 2. třídy, jeden akademický farář 2. třídy, patnáct vrchních polních kurátů, pět duchovních profesorů 1. třídy, sedmdesát devět polních kurátů a dvacet dva duchovních profesorů 2. třídy. Skupinu řeckokatolickou tvořili dva polní arcikněží, dva vrchní polní kurátí a deset polních kurátů. Ve skupině řecko-pravoslavné byli dva polní arcikněží, jeden vrchní polní kurát, jeden duchovní profesor 1. třídy, devět polních kurátů a jeden duchovní profesor 2. třídy. Skupina evangelická sestávala z jednoho polního seniora evangelického augsburského vyznání, jednoho polního seniora evangelického reformovaného helvétského vyznání, jednoho vrchního polního kurátá evangelického (augsburského nebo helvétského) vyznání, jednoho duchovního profesora 1. třídy evangelického (augsburského nebo helvétského) vyznání, sedmi polních kurátů evangelického (augsburského nebo helvétského) vyznání a jednoho duchovního profesora evangelického (augsburského nebo helvétského) vyznání. Muslimskou skupinu tvořili jeden vojenský muftí 1. třídy, jeden vojenský muftí 2. třídy a čtyři vojenští imámové.

Emerich Bielik při svém nástupu do funkce jistě netušil, že je posledním apoštolským polním vikářem rakousko-uherské monarchie a že povede duchovní službu v době jednoho z nejhorších válečných konfliktů lidských dějin. Před začátkem této války, která v době před rokem 1938 dostala název Velká válka či světová válka, tvořili nejvyšší velení duchovní služby spolu s Emerichem Bielikem ředitel polní konzistoře, papežský prelát z katedrální kapituly v Českých Budějovicích Leonard Rendl, a tři sekretáři polní konzistoře, Anton Bauschek z ostřihomské arcidiecéze, Ferdinand Pawlikowski z arcidiecéze v Salzburgu a Nikolaus Nagörzański z řeckokatolické arcidiecéze ve Lvově.

Portrét apoštolského polního vikáře Emmericha Bielika od Boleslawa Jana Czedekowského z roku 1916. Obraz má rozměry 19,5 x 24,5 cm a je v majetku Slovenského národního muzea – Muzea Červený Kameň v Častej. Pod portrétem je nápis v němčině psaný černým inkoustem ve znění „t. j. E. Bielik, biskup, apoštolský polní vikář c. k. armádního a vojenského loďstva“

Léta 1914 až 1918 – doba 1. světové války

Rakousko-uherské vyhlášení války Srbsku dne 28. července 1914 bylo podnětem k rozpoutání první světové války. Válka byla všeobecně duchovenstvem pokládána jako důsledek úpadku dosavadního způsobu života lidí. V mnoha promluvách a pastýřských listech byla představena jako trest lidstva za hříchy a jako příležitost návratu k víře v Boha, tedy jako jakási novodobá forma biblické potopy světa. Předvánoční kázání vojenského biskupa Bielika, pronesené ve Svatoštěpánském dómu ve Vídni 19. prosince 1914, se v zásadě dotýkalo dvou základních myšlenek. Apoštolský polní vikář připomínal vlašnost ve víře a zapomínání na křesťanské povinnosti v předválečných letech a naopak volání k Bohu o pomoc v době válečného utrpení. Bielik hovořil o kázání skrze hromový hlas děl, kterým Bůh lidem ukázal, že je nade všemi pozemskými mocnostmi a všichni jsou v jeho rukách. To mělo připomenout vojáky vystavené každodenní námaze, trápení, nouzi a nebezpečí, jak se skrze pokání navraceli k Bohu.

Duchovní rakousko-uherské monarchie měli motivovat obyvatele k nadšení a ochotě pomáhat státu. Kardinál János Csernoch se k citlivé otázce účasti církve ve válce vyjádřil v tom smyslu, že posláním církve by v žádném případě nemělo být zasahování do mezinárodních vztahů. Její kontakt s válkou by se měl omezit výhradně na řešení náboženských a lidských záležitostí. Avšak církev bytostně toužící po míru nemohla snášet triumf těch, kdo znevažovali spravedlnost a odebírali práva druhých. Tak se podle kardinála Csernocha měla chápat i intervence monarchie. V jejím případě se nejednalo o dobovačnou válku, ale o válku spravedlivou, vedenou na ochranu vlastních práv, a církev měla toho, kdo

se bránil agresi, tedy Rakousko-Uhersko, podporovat. Vatikán se však s myšlenkou takto pojaté „svaté války“ nikdy neztotožnil. Když vyslanec monarchie u Svatého stolce žádal papeže, aby požehnal vítězství Rakouska-Uherska, papež Pius X. mu odpověděl: „Řekněte císaři, že nežehnám ani válce, ani tomu, kdo ji chtěl. Žehnám míru!“ Na adresu Františka Josefa I. papež vzápětí dodal: „Mohu jen prosit Boha, aby muodpustil.“

Činnost kurátů působících u útvarů byla silně ovlivňována situací probíhající na bojišti. Byl zásadní rozdíl, jestli se jednalo o poziciční válku, nebo zda probíhaly dynamické bojové akce. Pokud byly útvary v pohybu, často se měnily pozice a probíhaly dlouhé, většinou vícedenní pochody bez delších přestávek. V takovém případě bylo takřka nemožné sloužit pravidelné polní bohoslužby. Teprve pokud se vojsko zastavilo na delší dobu, našel se čas i na duchovní občerstvení. Místo se příliš nevybíralo, sloužit se mohlo pod širým nebem, v polním stanu, ale třeba i v příhodné sýpce, skladu, srubu atd. Pro tyto případy byli duchovní vybaveni přenosnými polními kaplemi, což byly velké dřevěné okované kufry, ve kterých bylo důmyslně uloženo vše, co bylo ke mši svaté třeba. S touto polní kaplí mohl kurát sloužit mši svatou přímo v zákopech, jak je to i z mnoha dobových vyobrazení patrné. Samozřejmě nejslavnostnější okamžiky mohli vojáci zažívat, pokud se mohla mše sloužit v kostele, který se nacházel v operačním prostoru. Často se stávalo, že vojenský kněz nesloužil pouze u jednoho, toho „svého“ pluku, ale jeho služeb bylo využíváno pro více vojenských útvarů, nežřídká značně od sebe vzdálených. Pokud byla potřeba, sloužil i místnímu obyvatelstvu. Vojenští katoličtí duchovní mohli udělovat všechny svátosti krom biřmování a samozřejmě svěcení kněží.

Zajímavým vývojem prošlo rovněž ošacení vojenských kněží v polních podmínkách. Do vypuknutí války a vlastně i v prvních

Bosenský vojenský imám v rakousko-uherské armádě. Rakousko-Uhersko vojensky obsadilo Bosnu a Hercegovinu v roce 1878. Jednalo se o krok schválený Berlínským kongresem, který řešil tzv. Velkou východní krizi, vyvolanou tureckou vládou, do jejíž správy tyto země patřily. K anexi, tedy k trvalému připojení k zemím rakouské monarchie, došlo v roce 1908

Mše svatá sloužená v zákopech. Pro polní podmínky byli vojenští kněží vybaveni přenosnými polními kaplemi, dřevěnými okovanými kufry, které obsahovaly vše potřebné pro mši, mimo jiné i dřevěnou desku se vsazeným oltářním kamenem s vloženým svatým ostatkem. Po rozložení se tak kufr změnil v plnohodnotný polní oltář

jejích měsících neexistovala jednotná uniforma. Katoličtí duchovní měli nosit běžný kněžský oděv, tedy černou kleriku nebo oděv příslušející určitému řeholnímu řádu, jehož byl duchovní členem. Až v roce 1904 jim bylo výnosem ministerstva války nařízeno nosit zvláštní odznaky k odlišení hodností. Poté nosili na rukávech kněžského, u krku uzavřeného kabátu (zvaného „abbé“) a rovněž i na klerice zlaté pásky různé šíře podle hodnosti. Na hlavě nosili plyšový kulatý kněžský klobouk, který byl rovněž podle hodnosti odlišen zlatou stuhou s krátkým třepením. Polní superioři měli právo nosit fialové cingulum a fialový pláštík. Cingulum vojenských kněží končilo zlatým třepením a pláštík se zavěšoval na zlaté šňůrce kolem krku, která visela přes prsa. To samozřejmě nebyl pro frontové podmínky vhodný oděv. Tedy z praktických, a zvláště pak bezpečnostních důvodů bylo zavedeno jednotné ošacení pro polní kněze v barvě „štičí“ sedi. V zázemí byly běžně používány černé uniformy. Ale i po zavedení daného předpisu bylo kvůli špatnému zásobování duchovenstvo často nuceno improvizovat.

V průběhu první světové války se počet vojenských duchovních mnohonásobně navýšil oproti mírovému stavu, protože do aktivní služby byli povoláni prakticky všichni odvedení rezervisté. V celé rakousko-uherské armádě bylo k 31. červenci 1914 k dispozici 441 římskokatolických a 56 řeckokatolických polních duchovních. K 30. září 1916 byl jejich počet již 1841 římskokatolických a 177 řeckokatolických kněží. Za běžného stavu byl pro divizi přidělen divizní farář, u detašovaného oddílu či pluku působil polní kurát. Pro každou divizi bylo určeno podle potřeby 12 až 22 duchovních, i když ideálního stavu nikdy nebylo dosaženo. Vojenští duchovní působili jak u frontových oddílů, tak u nemocnic. Snášeli se „svými“ vojáky všechny trýzně válečné doby a nevyhýbaly se jim ani zranění, nehody, nemoci, epidemie, zajetí, a ani smrt na bojišti. Na následek zranění při výkonu služby padlo v průběhu první světové války 11 polních kněží. Na následky onemocnění či vyčerpání zemřelo 45 polních duchovních. 69 polních kněží upadlo do srbského, ruského nebo italského zajetí, někteří zůstali nezvěstní.

Polní kaple vybudované vojáky v průběhu polního tažení. Vojenští duchovní měli možnost, na rozdíl od svých „civilních“ kolegů, sloužit mši nejen v kostele, ale kdekoli, kde to bylo možné. Využít mohli jakýkoli prostor a často sloužili pod širým nebem, přímo v zákopech a podobně. Pokud však byla možnost, zvláště v případě vedení pozicních válečných operací, kdy byly vojenské útvary dlouho dislokovány na jednom místě, vystavěli vojáci pevné polní kaple, z nichž některé se zachovaly ještě dlouho po válce

MEZIVÁLEČNÉ OBDOBÍ

1918–1939

Duchovní služba po roce 1918 a její vývoj do roku 1935

Počátky budování armády byly velmi svízelné, zvláště vzhledem k mezinárodní situaci. Střední Evropa a Německo procházely revolucemi a poválečnými zmatky a vojska jednotlivých států byla vesměs rozvrácena a demoralizována. V našich zemích byl po pádu monarchie velký nedostatek válečného materiálu, panovaly organizační zmatky a značné potíže se zásobováním. Na morální stav vojáků měl též negativní dopad úpadek morálky a rozklad vojenské služby v rozpadlé rakousko-uherské armádě. V těchto těžkých dobách se v organizování armády začalo nejprve rychle improvizovat, aby bylo možné v co nejkratším čase obsadit celé území republiky. Zde se uplatnily jednak narychlo reorganizované jednotky domácí, jednak první legionářské formace, které se vracely do republiky z Francie a Itálie.

Do armádní organizace začala také zasahovat nová vláda Československé republiky. Ministr zahraničních věcí Edvard Beneš uzavřel v prosinci roku 1918 dohodu s tehdejší vrchním velením spojeneckých vojsk, podle níž se stalo československé vojsko součástí spojeneckých vojsk, a po dva následující roky zůstal nejvyšším vojenským velitelem maršál Ferdinand Foch. Tím se budování doktríny, systému a tradice zaměřilo na Francii. 13. února 1919 dorazila do Prahy francouzská vojenská mise. Její šéf generál Maurice Pellé se stal později prvním náčelníkem hlavního štábu branné moci Československé republiky.

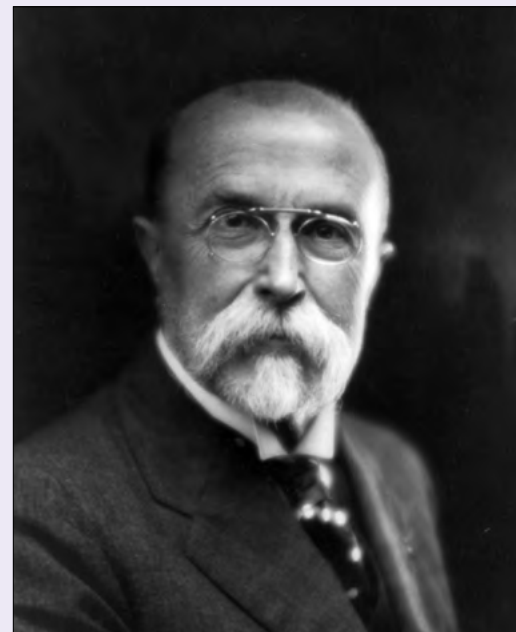
Soustavný a cílený vývoj organizační práce v armádě, který byl naplno započat v prvních měsících roku 1919, byl již krátce nato přerušen, a to dvěma významnými vojenskými událostmi, které vytvořily jakési mezníky v historii československé armády s velkým dopadem vojenským, diplomatickým i politickým. Prvním byl boj o Slovensko, zahájený vpádem Maďarů na Slovensko v roce 1919, druhým pak říjnová mobilizace roku 1921 při návratu císaře Karla I. do Maďarska. Na konci roku 1921 již měla armáda pevný organizační rámec a po značných těž-

kostech byla vyřešena otázka dislokace jednotek na území státu. Podkladem pro organizaci armády se stal nový branný zákon č. 193 z 19. března roku 1920, spolu s dalšími právními normami, které krom dalších důležitých věcí stanovily především roční kontingent a počty aktivního vojska. Nová organizace počítala s utvořením 12 pěších divizí, a to pěti v Čechách, tři na Moravě a ve Slezsku, tři na Slovensku a jedné na Podkarpatské Rusi. Divize měly mít po čtyřech pěších plucích členěných do dvou pěších brigád, dále po jednom dělostřeleckém pluku, jedné jezdecké eskadroně a dvou ženijních rotách. Rovněž bylo budováno vojenské školství, byly zřizovány odborné kurzy, vojenské předpisy a služební řády. Dnem 1. ledna roku 1926 ukončili v Československu svou činnost francouzští spolupracovníci. Nový štáb československé armády pokračoval v započaté cestě budování jednotlivých zbraní a služeb, v organizační práci a v přípravě mobilizačních a strategických plánů.

Legislativní rámec vzniku Československé branné moci

Jedním ze základních pilířů státu je právní řád. Proto Národní výbor, když dne 28. října 1918 vyhlásil Zákon o zřízení samostatného státu československého, zde nařídil, aby veškeré zemské i říšské zákony a nařízení zůstaly prozatím v platnosti. Důvodem bylo zachování souvislosti dosavadního právního řádu s nově vzniklým stavem pro zamezení vzniku chaosu a pro nerušený přechod k řádu novému.

Recepce rakousko-uherského právního systému byla prospěšným a prakticky jediným možným řešením ve všech oblastech života společnosti, kromě armády. V bývalé monarchii totiž vedle vojska existovaly zvláštní útvary, a to rakousko-uherská domobrana a rakousko-uherská zeměbrana, a pro tyto jednotlivé armádní složky platila jiná právní ustanovení. Ta byla obsažena částečně v c. a k. zákonech a nařízeních a částečně ve vojenských služebních předpisech, vydaných panovníkem jako nejvyšším velitelem branné moci. Věc komplikoval i fakt, že čs. branná moc v podobě čs. zahraničního legionářského vojska vznikla a byla mezinárodně uznána již dlouhou dobu před

Prezident „Osvoboditel“ Tomáš Garrigue Masaryk (*7. března 1850 v Hodoníně, †14. září 1937 v Lánech) T. G. Masaryk byl 14. listopadu 1918 zvolen prvním prezidentem samostatného Československa. Byl to hluboce nábožensky založený člověk. Sice kritizoval spojení církve a státu, ale samo náboženství podle něho má naprosto zásadní a klíčovou úlohu v životě jednotlivce společnosti. Ve svých dílech kladl důraz na morálku, která má svůj základ v lidské přirozenosti, ukotvené v Bohu. Po svém narození byl pokřtěn v římskokatolické církvi. Během studií v Lipsku jej ovlivnilo tamější protestantské prostředí a 31. srpna 1880 přestoupil ke kalvinistické reformované církvi, která byla v roce 1918 sloučena do Českobratrské církve evangelické.

říjnem 1918. Spravovala se vlastními řády, vydanými čs. zahraničními revolučními orgány. Bylo proto nezbytné vybavit vojenský právní řád co nejdříve vlastními čs. právními normami, které by vyhovovaly změněným poměrům.

Ústavní listina z roku 1920 věnovala vojenským otázkám několik důležitých ustanovení. Především zde byl základní předpis, že „každý způsobilý státní občan je povinen podrobit se vojenskému výcviku a uposlechnout výzvy na obranu státu“ (§ 127 úst. list.). Zásadním bodem bylo také to, že „prezident republiky ... má vrchní velení branné moci ... prohlašuje válečný stav, vypovídá s předchozím souhlasem Národního shromáždění válku a předkládá mu sjednaný mír k vyslovení souhlasu“ (§ 64 úst. list.). Důležitou normou pro armádu byl

Prezident republiky Tomáš Garrigue Masaryk během svého funkčního období hlavy státu navštěvoval města a obce po celém Československu. V roce 1927 zavítal i do Kroměříže, kde kromě představitelů města byl vítán i zástupci armády, což bylo dáno především tím, že zde byl umístěn pěší pluk 3 „Jana Žižky z Trocnova“. Posléze, v 10. výročí vzniku republiky 28. října 1928, zde byl odhalen pomník prezidentu Osvoboditeli. Dne 25. června 1940 ho odstranili nacisté a 28. října 1947 byl podruhé obnoven. Po 1. červnu 1953 byl pro změnu odstraněn z vůle komunistů, s jejichž ideologií nebyla tato připomínka prezidenta Masaryka kompatibilní. Socha byla bohužel zničena. Nakonec byl pomník 7. března 1993 obnoven zásluhou České obce sokolské a převeden darovací smlouvou do majetku města

Prezident Osvoboditel a vrchní velitel veškeré branné moci Tomáš Garrigue Masaryk se velmi intenzivně zajímal o rozvoj armády a účastnil se celé řady vojenských cvičení. Na tomto dobovém snímku je zachycen v roce 1930 během manévru na východním Slovensku, kde rozmlouvá s generálem Josefem Šnejdárkem, který v té době byl zemským vojenským velitelem v Košicích. Uprostřed stojí ministerský předseda František Udržal, který byl též dvakrát ve funkci ministra národní obrany. Poprvé v letech 1921 až 1925, kdy jej na krátkou dobu vystřídal Jiří Stříbný, který ale musel rezignovat. Oficiálním důvodem jeho rezignace na funkci ministra obrany v roce 1926 byla tzv. Marmaggiho aféra. Novým ministrem národní obrany se stal podruhé František Udržal, a to v letech 1926 až 1929

Ve středu 14. září 1937 oznámil zvon lánského kostela, který rozezněl lánský vikář Msgre Josef Svátek, skon prezidenta T. G. Masaryka. Pohřeb prezidenta Osvoboditele se stal jednou z největších událostí a manifestací národní jednoty. Zúčastnilo se jej přes půl milionu lidí. Na jeho průběhu se podílelo 3 800 policistů. Ve smutečním průvodu vycházejícím z Pražského hradu byla rakev s prezidentovými ostatky převážena na dělové lafetě tažené šestisprežím, kterou doprovázela čestná stráž šesti vojínů reprezentujících každou národnost žijící v Československu (Češi, Slováci, Němci, Maďari, Poláci a Rusíni). V čele průvodu jel na koni generál Jan Syrový, za ním pochodovali vojáci, oddíl legionářů a sokolů. Tomáš Garrigue Masaryk byl pohřben na obecním hřbitově v Lánech po boku své ženy Charlotty Garrigue-Masarykové

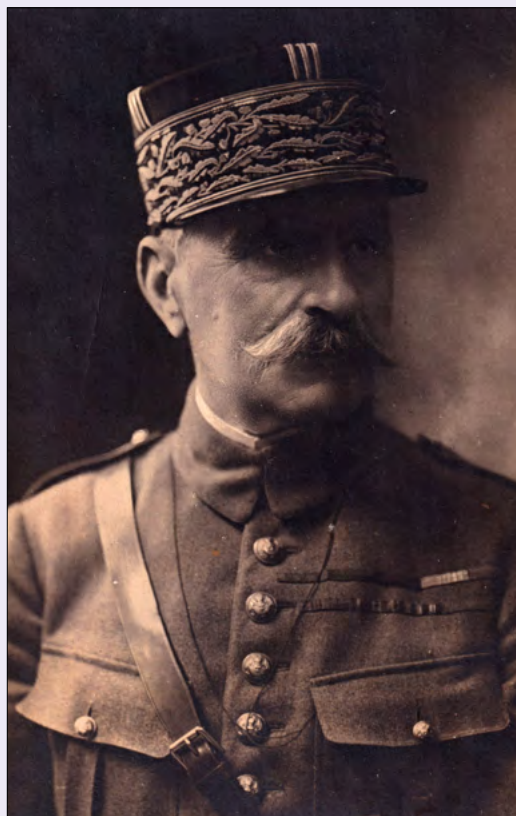

Od deváté hodiny ranní 18. září do osmé hodiny večerní 20. září 1937 se k Pražskému hradu vinul několikakilometrový zástup občanů ze všech koutů republiky. Bez ohledu na denní dobu a počasí lidé trpělivě čekali a pomalu procházeli smutečně vyzdobenou hradní bránou na I. nádvoří a odtud do černého sukna zahalené Sloupové síně. V čele tohoto vznosného prostoru, který právě z Masarykova pokynu vybudoval ve 20. letech slovinský architekt Josip Plečnik, před oponou s velkým státním znakem, stál katafalk, u něhož se pravidelně střídala šestičlenná čestná stráž. Jak dokládá foto, odpovídalo první složení této stráže významnosti okamžiku: Nalevo s páskou přes oko stojí armádní generál Jan Syrový, napravo náčelník Hlavního štábu branné moci armádní generál Ludvík Krejčí

HISTORIE DUCHOVNÍ SLUŽBY

i tzv. Jazykový zákon č. 122/1920 Sb., který stanovil, že branná moc používá jako jazyka služebního a při velení čs. jazyk, avšak že ve styku s mužstvem služebního jazyka neznalým je možné používat jazyka mateřského.

Ustanovení ústavní listiny byla samozřejmě jen rámcová a ke svému provedení potřebovala podrobnější prováděcí normy. První byl branný zákon č. 193/1920 Sb., jehož návrh byl vládou předložen Národnímu shromáždění k ústavnímu projednání dne 28. prosince 1919. Tento návrh vycházel z hlediska, že je potřeba jednotné a společné armády pro celý stát, že tato armáda má být armádou stálou, vybudovanou na tzv. rámcovém, tedy kádrovém systému a doplňovanou, vedle vojáků z povolání a dobrovolníků, na podkladě všeobecné branné povinnosti. Tato povinnost měla být stejná pro všechny a měli jí podléhat ve věku v zákoně stanoveném všich-

Maršál Ferdinand Foch (*2. října 1851, Tarbes, †20. března 1929, Paříž) Jako vrchní velitel spojeneckých vojsk zahrnul vznikající československou armádu do své pravomoci. Francouzská vojenská mise, vyslaná do Československa, měla za úkol postavit v co nejkratší době maximum bojeschopných divizí, které měly být připraveny v případě potřeby zasáhnout ofenzivně proti Německu.

ni k tomu způsobilí muži. Odpolitizování armády se věnoval až v roce 1927 vydaný zákon č. 56/1927 o volebním právu příslušníků branné moci a četnictva, podle něhož vojenští gážísté z povolání, osoby ve vojenské prezenční službě a ve vojenském výcviku, dále pak dělesloužící a jiné osoby v další činné službě nemohly volit ani být voleny do zákonodárných a jiných zastupitelských sborů. Dokonce ani vojenské osoby, které vykonávaly cvičení nebo činnou službu v době mobilizace či mimořádného povolání zálohy podle § 27 branného zákona, nemohly volit, avšak mohly být voleny. V této atmosféře a v tomto prostředí se pomalu profilovala profesionální duchovní služba svobodné československé armády.

Recepce a počátky budování duchovní služby

Počáteční formování československé branné moci po rozpadu rakousko-uherské monarchie v roce 1918 bylo charakteristické velkou improvizací a komplikacemi. Duchovní služba se v této přechodné době, tedy od října do prosince roku 1918 vykonávala u jednotlivých vojenských útvarů a divizí pouze individuálně. Nicméně i díky neúnavné aktivitě a osobnímu nasazení jednotlivých duchovních zde působících, tedy bývalých c. a k. polních kurátů, mohla vzniknout v rámci dočasného Ministerstva národní obrany, zřízeného 15. listopadu 1918, duchovní správa, která se v průběhu necelého roku stabilizovala a mohla tak plnit své úkoly, jako bylo konání bohoslužeb a sloužení svátostí, přičemž účast na nich byla dobrovolná, péče o náboženskou a mravní výchovu vojáků a příprava důstojníků duchovní služby. Nezastupitelnou úlohu měla duchovní služba ve vedení matrik a v péči o vojenské hroby a kostely. Právě tento okruh činností byl jedním z hlavních důvodů, které podpořily zachování a stabilizaci duchovní služby v čs. armádě.

Jak ve své studii píše historik Rudolf Sander, československá vojenská správa po vzniku republiky neprojevovala příliš velký zájem na zavedení duchovní služby. Především římskokatolická církev, která byla hlavní iniciátorkou obnovy duchovní služby, byla v prvních porevolučních letech nové republiky vnímána negativně, zvláště pro její

Císař Karel I. Rakouský (*17. srpna 1887, †1. dubna 1922, Madeira) Karel byl vychováván v přísně katolickém duchu. V říjnu 1905 zahájil vojenský výcvik u 7. dragounského pluku v Chudeřicích u Bíliny v Čechách, o rok později pak ve Staré Boleslavi. V roce 1914 byl přidělen k vrchnímu velení armády v Těšíně, byl povýšen na polního podmaršálka a 16. března 1916 převzal velení 20. armádního sboru. Na rakousko-uherský trůn nastoupil po smrti císaře Františka Josefa I. 21. listopadu 1916. Jeho vláda byla charakterizována snahou o reformy ve prospěch národů monarchie a usilovným úsilím o ukončení války. Po rozpadu Rakouska-Uherska byl přinucen odejít do exilu, ale svých titulů a z nich vyplývající odpovědnosti se nikdy nevzdal. V roce 1921 se dvakrát marně pokusil o převzetí vlády v Maďarsku. Odpovědí na tyto snahy byla mobilizace československé branné moci. Karel I. Rakouský byl pro svůj příkladný křesťanský život a pro své mírové snahy v roce 2004 beatifikován papežem Janem Pavlem II.

propojení s bývalou vládnoucí habsburskou dynastií, což bylo jednoznačně vyjádřeno heslem „Pryč od Vídně, pryč od Říma“. Prezident Masaryk se snažil vybudovat armádu moderní, postavenou na demokratických a humanistických principech. Vzorem pro rozvoj kulturního prostředí se staly dohodové armády. Podle jejich příkladu byly zřizovány čítárny, vojákům se přednášelo, hrálo divadlo, pěstovala se hudba, sport atd. Značnou zásluhu měla a velmi

dobrych výsledků dosáhla armáda na poli boje proti ngramotnosti vojáků. Podle údaje štábního kapitána konceptní služby Vladimíra Černého se od vzniku čs. armády do roku 1938 v armádním prostředí naučilo číst a psát přes 60 000 vojáků. Velkou měrou se této činnosti ujal tzv. osvětový důstojník, stranou však nezůstali ani vojenští kaplani, jak přesvědčivě dokazuje ve své monografii o posledním prvorepublikovém generálu přednostovi duchovní služby Msgre Methoději Kubáňovi vojenský historik Eduard Stehlík.

K myšlenkám výchovy vojáků v duchu masarykovských idejí se připojili i vrcholní představitelé vojenského kléru. Například katolický generální superior Msgre Antonín Voneš předložil myšlenku, že vojenský duchovní bude pozitivním přínosem pro nově se rodící armádu, protože nepůsobí jen v náboženské oblasti, ale ovlivňuje a vychovává vojáky i z hlediska výchovně mravního, kulturního, osvětového a humánního, čímž velice účinně pomáhá vytvářet ideál čs. vojáka. Také evangelický superintendent Josef Lukášek deklaroval ochotu evangelických duchovních sloužit ve prospěch armády v duchu demokratickém, mravním a kulturním podle vzoru mistra Jana Husa a českých bratrů.

Očekávalo se, že novou Ústavní listinou bude provedena i odluka církve od státu, což by pravděpodobně mělo negativní vliv i na působení duchovních v armádním prostředí. To se však nestalo a v zákoně č. 121 ze dne 29. února 1920, kterým byla uvozena Ústavní listina Československé republiky, nebyla již o odluce ani zmínka. Tento fakt spolu se schválením nového branného zákona, který dal stabilní základ k vybudování pravidelné armády, umožnily zřízení duchovní služby, respektive čs. vojenské duchovní správy. Ta zpočátku recipovala rakousko-uherské předpisy i tradici. Duchovní dále působili u útvarů, k nimž byli původně v c. a k. armádě zařazeni a které se postupně stávaly pravidelnou součástí čs. armády. V průběhu bojů proti armádě Maďarské republiky rad fungovaly dočasné orgány duchovní služby, jako byl duchovní referát při vrchním velitelství čs. vojsk na Slovensku pod vedením vrchního polního kuráta Karla Kolíska nebo duchovní odbory při západní skupině vojsk na Slovensku generála Piccioneho a generála Mittelhaussera a při

východní skupině vojsk na Slovensku generála Henocquea. Provizorní opatření skončila až v době budování kádrové armády, kdy byly unifikovány pravidelné jednotky legií a domácí náhradní tělesa, a vojenská duchovní služba se stala její pravidelnou součástí stejně jako ostatní služby.

Legislativní rámec vojenské duchovní služby

V armádním prostředí evropského vzoru existovaly a stále existují duchovní služby ve třech základních typech organizace. Prvním je exemptní (vyjmutá) vojenská duchovní správa. V této organizaci duchovní působí ve vojenském svazku a podléhají pouze svému nejvyššímu vojenskému duchovnímu představenému. Druhým typem je tzv. smíšená vojenská duchovní správa. Duchovní zde působí rovněž přímo ve vojenském svazku, avšak nepodléhají nejvyššímu vojenskému duchovnímu, nýbrž

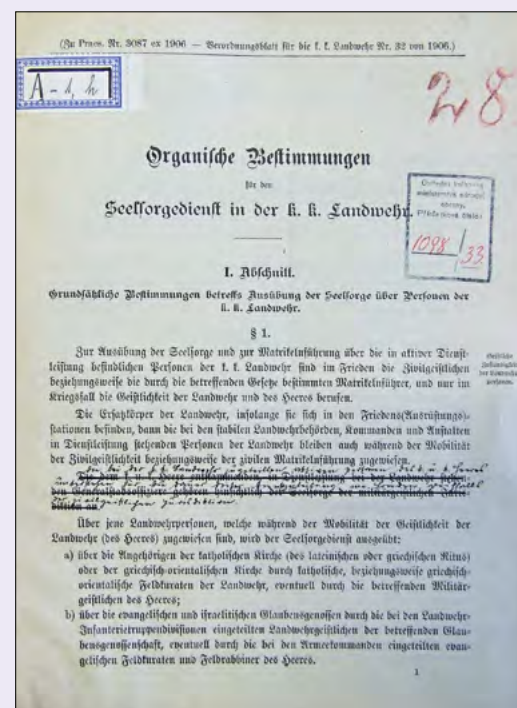

Služební kniha A-16f. Ustanovení o vojenské duchovní správě a o vedení matrik za války dnes již neexistující rakousko-uherské armády. Tehdy ještě nebyl znám pojem I. světová válka, ale válečné události, které se spustily po sarajevském atentátu, vstoupily do povědomí jako Velká válka, která trvala 1 564 dní. Bohužel, po ní pak přišla ještě strašlivější II. světová válka, jež se protáhla na 2 194 dnů utrpení. Služební kniha byla používána duchovními i v době I. republiky do doby, kdy ji nahradil služební předpis A-XI-1 z roku 1938

církevním představeným civilní duchovní správy. Třetím typem je vojenská duchovní správa, která se utváří pouze za válečného stavu, přičemž v mírové době pečují o duchovní potřeby vojáků civilní duchovní. Československá armáda po svém vzniku zavedla první model, tedy exemptní duchovní správu.

Stejně tak jako pro ostatní armádní složky byla v prvních letech existence československé armády i pro duchovní službu nezbytná recepce předpisů bývalé monarchie. Tyto normy byly samozřejmě v průběhu doby buď novelizovány výnosy Ministerstva národní obrany nebo nahrazeny předpisy novými. Organizaci, věcnou a místní příslušnost upravovaly tyto služební knihy:

- ▶ A-1h: Organická ustanovení o vojenské duchovní správě,
- ▶ A-16c: Služební předpis o vojenském duchovenstvu,

Služební kniha A-1h. Organická ustanovení o vojenské duchovní správě rovněž spadají do období rakousko-uherské monarchie a ve velmi dobrém stavu se dochovala ve sbírkách Vojenského historického archivu do dnešních dnů. Takových dokumentů, které dokládají historii duchovní správy před I. světovou válkou, se v českých archívech nedochovalo příliš mnoho, zejména v takto zachovalém stavu. Zajímavostí je, že tento předpis byl používán po vzniku ČSR i v československé armádě, a to až do doby vydání nového předpisu

V otázce zpracovávání služebních předpisů pro duchovní správu se pamatovalo i na vojenské věznice, pro které byla zpracována Služební kniha D-6. Její zpracování je datováno rokem 1914 a rovněž můžeme hovořit o štěstí, že se dochovala do dnešních dnů, a může tak být zdrojem pro odborné studium

- ▶ A-16f: Ustanovení o vojenské duchovní správě a o vedení matrik za války,
- ▶ I-1: Vedení vojenských matrik,
- ▶ D-6: Předpis pro vojenské trestnice,
- ▶ N-13: Zdravotní služba (II. díl),
- ▶ A-XI-1: Duchovní služba v míru a za branné pohotovosti státu.

Tyto předpisy byly většinou zrušeny rozkazem prezidenta republiky ze dne 6. září 1938, kdy je nahradila služební kniha branné moci A-XI-1: *Duchovní služba v míru a za branné pohotovosti státu*, vydaná Ministerstvem národní obrany. Jejím autorem byl pplk. duch. Jaroslav Janák.

Definitivní podobu duchovní služby československé armády dal dne 27. března 1920 v rámci sjednocení branné moci výnos MNO čj. 50.572-org.1920. Základy organizace duchovní služby vymezovaly služební knihy *Org-10: Povšechný přehled organizace branné moci z roku 1920* a o rok později vydaná *Org-1: Všeobecná organizace čs. branné moci*. Zde bylo určeno, že duchovní služba je vykonávána zčásti vojenskými duchovními, zčásti pak civilními duchovními, smluv-

ně zaměstnávanými vojenskou správou. Organizační schéma duchovní služby mělo být rozpracováno ve služební knize Org-34, která však nikdy nebyla vydána.

Spory o katolickou církevní jurisdikci

Působení vojenské duchovní služby logicky předpokládalo, že její nejvyšší představitel disponoval jak vojenskými, tak i církevními pravomocemi. Prvnímu přednostovi, generálnímu superiorovi Msgre Antonínu Vonešovi, byla z církevní strany udělena jurisdikce pro katolické příslušníky čs. armády rozhodnutím Svatého stolce, respektive dekretem konzistorní kongregace z 3. července 1919. Tato pravomoc, odpovídající biskupské, jej opravňovala s účinností od 25. října 1919 odebrat vojenským katolickým duchovním pravomoci udělené jim jejich „civilními“ biskupskými úřady, a tyto pravomoci jim následně udělit vlastním jménem a v dosavadním rozsahu. Tento akt byl ze strany státu potvrzený dekretem prezidenta republiky, který Antonína Voneše

jmenoval ke dni 1. prosince 1919 do funkce generálního superiora. Tím Voneš dosáhl hodnosti určené pro vojenského ordináře. Jeho odchod do výslužby dne 1. března 1922 přinesl dlouhotrvající problém v rozdělení kompetencí. Voneš odvoláním z funkce generálního superiora sice ztratil svou vojenskou pravomoc, zůstala mu ale jurisdikce církevní, a to až do doby rozhodnutí Svatého stolce. Příčinou tohoto stavu byla podle Vonešova nástupce ve funkci polního superiora Josefa Bombera neochota příslušných vládních míst jednat s představiteli církve o personálním obsazení místa generálního superiora.

Církevní jurisdikce byla Antonínu Vonešovi daná „in personam“, což znamenalo, že ji nebylo možné přenést na jinou osobu. Antonín Voneš tuto patovou situaci dočasně vyřešil tím, že požádal o prodloužení své dovolené před odchodem do výslužby. V této žádosti vojenské nadřízené informoval o tom, že jednal s církevními funkcionáři o možných řešeních citlivé otázky pravomocí vojenského přestaveného. On sám navrhoval oddělit osobu ordináře od osoby

Apoštolský nuncius Francesco Marmaggi při své nástupní audienci u prezidenta republiky na Pražském hradě dne 20. září 1923. Na snímku je zachycen, jak vykonává přehlídku čestné stráže. Po boku mu jde jeho sekretář Antonio Arata. Francesco Marmaggi byl letech 1923 až 1925 papežským nunciem v Československu. Své působení ukončil v důsledku tzv. „Marmaggiho aféry“, diplomatického konfliktu mezi Československou republikou a představiteli Vatikánu, který vznikl v souvislosti s oslavou památky mistra Jana Husa v červnu roku 1925. K ukončení roztržky a usmíření obou stran došlo po složitých diplomatických jednáních až v lednu 1928 přijetím Modu vivendi, dokumentu, který řešil otázky mezi státem a římskokatolickou církví. Novým papežským nunciem se stal Pietro Ciriaci. Francesco Marmaggi se do Prahy již nevrátil, přestože to bylo jeho přání. Prezident Masaryk mu 29. února 1928 udělil Řád bílého lva I. třídy

Apoštolský nuncius Francesco Marmaggi opouští Pražský hrad po ukončení nástupní audience v doprovodu plukovníka Viktora Hoppa, přiděleného důstojníka Vojenské kanceláře prezidenta republiky. Tento vojenský činitel ještě jako náčelník štábu pražského Vrchního velitelství stál fakticky u zrodu Hradní stráže. Na základě jím připravených rozkazů byl Pražský hrad poprvé zajištěn pravidelnou vojenskou jednotkou

přednosta vojenské duchovní služby. Josef Bombera později toto jednání vysvětloval obavou Antonína Voneše a dalších kněží, poslanců a senátorů lidovecké strany, aby se do vedení vojenského kléru nedostal někdo nevhodný. Pravomoc vojenského ordináře měla být podle tohoto návrhu udělena pražskému arcibiskupovi, který byl s tímto usnesením seznámený a souhlasil s ním. Vatikán reagoval po několika měsících tím, že dekretem Konzistoriální kongregace pro zabezpečení stability vojenského ordinariátu z 20. listopadu 1922 jmenoval pražského arcibiskupa Dr. Františka Kordače biskupem Československých vojsk s řádnou pravomocí nad katolickými vojáky čs. armády s možností ustanovit si vikáře pro výkon této služby. František Kordač se této funkce ujal pastýřským listem z 31. března 1923. Uvedené jmenování nebylo zcela v souladu se zájmy československého státu, který si vyhrazoval zásadní slovo při jmenování biskupů, což však ze strany Vatikánu nebylo vždy respektováno. Svůj postoj vyjádřila čs. vláda dne 16. června 1923 tím, že Kordačovo jmenování přijímá jako provizorní řešení a celou záležitost se v budoucnu chystala s Vatikánem projednat.

Věc byla řešena i v zásadním československo-vatikánském dokumentu *Modus vivendi*, uzavřeném 17. prosince 1927 a platném od 2. února 1928. V tomto dokumentu byl „armádní ordinář zařazen mezi nejvyšší katolické církevní hodnostáře v Československé republice, což je pochopitelné se zřetelem na skutečnost, komu je tato funkce svěřována“. Dále zde bylo stanoveno, že před jmenováním armádního ordináře, který musel být československým státním příslušníkem, bylo jméno kandidáta oznámeno československé vládě, aby mohla vyjádřit případný nesouhlas s touto volbou z důvodu politického anebo z důvodu vztahujícího se na postavení kandidáta v armádě. Krátce poté, co Svatý stolec jmenoval pražského arcibiskupa vojenským ordinářem, byl dne 29. prosince 1922 prezidentem republiky jmenován polní superior I. třídy Josef Bombera generálním superiorem. Nový vojenský ordinář pražský arcibiskup Dr. František Kordač jej bulou z 13. června 1923 vyznamenal hodností papežského preláta a krátce nato jej jmenoval svým generálním vikářem s právem vykonávat řádnou biskupskou jurisdikci pro katolíky čs. armády a udělil mu všechny potřebné

fakulty, které mu podle ustanovení Kodexu kanonického práva z roku 1917 náležely. Tímto postupem se generální vikář čs. branné moci stal z církevního hlediska podřízeným pražského arcibiskupa.

Z dosavadní praxe vycházel fakt, že armádní ordinář po svém jmenování přijímal i biskupské svěcení. V případě Antonína Voneše k tomu nedošlo, byť mu byly uděleny veškeré pravomoci. V konečném důsledku byl na vojenského biskupa prvorepublikové armády vysvěcen pouze Mons. Josef Bombera.

Struktura duchovní služby do roku 1935

Nejvyšší řídicí orgán duchovní služby byl nejprve dislokován v XII. odboru MNO pod názvem duchovní správa, a to od roku 1918 do podzimu roku 1919. Na základě výnosu Ministerstva národní obrany čj. 13.591-pol.práv.1919 ze dne 15. října 1919 vzniklo 36. oddělení (duchovní) Ministerstva národní obrany. Nacházelo se v Praze a podléhalo přímo ministrově národní obrany. Dnem 7. srpna 1920 bylo oddělení na základě domácího rozkazu ministra národní obrany č. 54/1920 reorganizováno jako 4. a) oddělení (duchovní) v I. odboru politicko-právním, resp. v III. odboru všeobecně vojenském. V letech 1922 až 1926 fungovalo pod názvem 36. oddělení duchovní. Toto oddělení vzniklo 9. března 1922 přejmenováním ze 4. a) oddělení (duchovního a válečných hrobů) Ministerstva národní obrany na základě domácího rozkazu ministra národní obrany č. 58/1922. Nacházelo se v Praze a podléhalo Všeobecně vojenskému odboru Ministerstva národní obrany. Jeho součástí byla skupina římskokatolická, evangelická a skupina československé církve. Od roku 1927 až do ukončení své existence, tedy do roku 1938, působilo na základě výnosu Ministerstva národní obrany čj. 42.000-přes.šéf.1926 jako 6. oddělení (duchovní) I. všeobecně vojenského odboru MNO.

Pro každou zemi byla zřízena vyšší velitelství branné moci, Zemská vojenská velitelství, která podléhala Hlavnímu štábu branné moci. Zemská vojenská velitelství (dále jen ZVV) byla čtyři, a to ZVV pro Čechy (v roce 1925 přejmenováno

Ustanovení vojenského výpomocného duchovního pro vojenskou posádku v Pardubicích
Ustanovení vojenského výpomocného duchovního správce pátera Jindřicha Fajmana, kapitána duchovního v záloze, katechety v Pardubicích. Dekret podepsali armádní ordinář Karel kardinál Kašpar a katolický generální vikář čs. branné moci podplukovník duchovní služby Methoděj Kubáň

bylo v době trvání první republiky zařazeno mnoho duchovních skupiny katolické, evangelické, československé, starokatolické, izraelské a pravoslavné. Tato složka byla doplňována důstojníky duchovní služby z povolání, kteří byli přeloženi do zálohy a v té době ještě podléhali branné povinnosti, dále důstojníky v záloze zbraní a služeb, kteří byli vysvěceni na kněze nebo ustanoveni duchovními některé státem uznané či recipované církve či náboženské společnosti, jestliže o to požádali a nadřízený orgán pro toto zařazení uznal oprávněné služební důvody. V neposlední řadě byli do této kategorie zařazeni aspiranti školy pro důstojníky duchovní služby v záloze, vojíni v záloze nebo příslušníci náhradní zálohy se zkouškou na důstojníka duchovní služby v záloze, kteří byli jmenováni důstojníky v záloze této služby. Důstojníci duchovní služby v záloze byli v době míru povoláváni na služební cvičení.

Organisace duchovní služby v míru

Organ duchovní služby	Útvar	Duchovní služba církve			Výpomocná duchovní správa církve			
		katol.	evang.	českoslov.	katol.	evang.	čsl.	
Rídící	MNO., 1/6 odděl.	skup. katol.	skup. evang.	skup. českoslov.				
Rídící a výkonný	Velitelství sboru	I.	1	1	vykonává předn. skup. 1/6 odděl. MNO.			
		II.	1	vykonává předn. evang. duch. správy		velit. I. sb.		
		III.	1	1	velit. V. sb.			
		IV.	1	1	velit. I. sb.			
		V.	1	1		vykonává předn. duch. správy církve čsl. velit. III. sb.		
		VI.	1	1				
		VII.	1	1	Vykonává předn. evang. duchovní správy velit. V. sb.			
Výkonný	Velitelství divise	1						
	P. pl. 12, 16, 23, 25, 41 a 45	1						
	Sb. nem. 1	1						
	PV. Časlav				1			
	PV. Hodonín				1			
	PV. Hořice				1			
	PV. Jihlava				1			
	PV. Jindř. Hradec				1			
	PV. Kromč.říž				1			
	PV. Milovice				1			
	PV. Olomouc					1	1	
	PV. Pardubice				1			
	PV. Písek				1			
PV. Terezín						1		
PV. Vysoké Mýto				1				

Přehledná organizace duchovní služby včetně výpomocné duchovní správy, jak vypadala na konci třicátých let minulého století v československé armádě. Z tohoto přehledu je patrná organizační struktura od úrovně Ministerstva národní obrany až posádkových velitelství. Současně je též zřejmé poměrné zastoupení jednotlivých církví ve struktuře samotné armády

Působnost a podřízenost duchovní služby

Duchovní službu u vyšších velitelství a některých útvarů zbraní vykonávali duchovní správy, které se blíže určovaly skupinou, k níž měly příslušnost, např.: „Velitelství I. sboru, katolická (evangelická) duchovní správa“, „Velitelství 1. divise, duchovní správa Církve československé“ atp. Působnost těchto duchovních správ se vztahovala vždy na určitou oblast nebo okrsek posádky. Duchovní službu pro vojenské osoby ostatních státem uznaných nebo recipovaných vyznání, pro které nebyli v míru předepsáni důstojníci duchovní služby z povolání, vykonávali případ od případu s povolením vojenské správy občanští duchovní příslušné církve nebo náboženské společnosti. V posádce, kde nebyl podle schematismu předepsán důstojník duchovní služby z povolání a kde počet vojenských osob

určitého vyznání byl roven přibližně počtu jednoho praporu, mohla být podle potřeby zřízena výpomocná duchovní správa. Ta měla úřední název, např. „Vojenské místní velitelství Milovice, výpomocná katolická duchovní správa“. Tuto výpomocnou duchovní správu určitého vyznání vykonával občanský duchovní z příslušné církve ve funkci posádkového výpomocného duchovního správce, přičemž přednost byla dávána důstojníkům duchovní služby v záloze. Za službu správci příslušela odměna podle smlouvy uzavřené s Ministerstvem národní obrany. Pokud duchovní správce vykonával svou službu bezplatně, byl tento fakt zaznamenán v prohlášení, jímž na sebe bral povinnosti duchovního správce posádky. Odměnu výpomocnému duchovnímu vyplácela hospodářská správa, ke které bylo přičleněno místní vojenské velitelství, u něhož byla výpomocná správa zřízena. Působnost posádkové výpomocné duchovní správy se vztahovala na okrsek posádky.

Důstojníci duchovní služby byli podřízeni ve věcech církevních a církevně jurisdikčních přímo svému vojenskému duchovnímu představenému, ve všech ostatních věcech svému veliteli, kterému byli rovněž poradci ve věcech duchovní služby. Obdobně občanskí duchovní ve funkcích posádkových výpomocných duchovních správců, kteří byli ve smluvním poměru k vojenské správě, podléhali příslušnému posádkovému veliteli. Ve věcech církevních a církevně jurisdikčních občanskí duchovní podléhali svému příslušnému vojenskému duchovnímu představenému pouze v případech, které se týkaly vojenských osob z okruhu jejich pravomoci podle uzavřené smlouvy. V trestní oblasti důstojníci duchovní služby ve věcech služebních podléhali vojenskému kázeňskému a kárnému právu. Právo udělovat církevní tresty náleželo příslušnému církevnímu představenému nebo úřadu, který byl touto pravomocí vybaven.

Okruhy činnosti vojenských duchovních

Nejdůležitější činností, kterou vojenští duchovní vykonávali, byla pastorační. Důstojníci duchovní služby zařazení u vyšší

V letech 1780–1787 byla vybudována pevnost Josefov, původně nazvaná Ples. Na počátku byla zbourána většina obydlí a kostel románského stylu, kostel sv. Jiljí, ušetřen, odbývaly se zde bohoslužby jak pro vojáky, tak pro civilní obyvatelstvo. Pro pokročilost stavby hradeb v roce 1786 musel být kostel zbourán. Počátkem roku 1805 dal císař František II. svolení ke stavbě nového, velkého kostela a 22. dubna 1805 byl slavnostně položen základní kámen, který posvětil biskup Trautmannsdorff. Základní kámen obsahuje 20 mincí, z nichž jsou 3 zlaté, 11 stříbrných a 6 měděných. Z toho jsou 2 mince pamětní, ostatních 18 běžných. Nejstarší je křemnický dukát z roku 1758 a křížový zlatník z roku 1759. Ostatní mince jsou z konce osmnáctého a počátku devatenáctého století. Stavba kostela byla ukončena v roce 1810 a 8. září 1811 se konala velkolepá slavnost svěcení tohoto kostela na Nanebevstoupení Páně, po které byl svěřen do rukou vojenského duchovního správce

jednotky nebo u jednotek svého útvaru a posádkoví výpomocní duchovní správci v okrsku posádky měli za úkol pečovat o duchovní a mravní vzdělání vojenských osob svého vyznání. Svou činností přispívali k upevnění kázně, charakteru, družnosti, lásky a věrnosti k vlasti a k vážnému nazírání na život a jeho povinnosti. Vzhledem k tomu byly kladeny velké nároky na osobnost každého duchovního, museli být příkladem ušlechtilých mravů a vzorného života. Počítalo se s tím, že budou spolupracovat na každém díle, které směřovalo k mravnímu a duchovnímu prospě-

Barokní kostel svatého Mikuláše v Praze na Starém Městě byl postaven v letech 1732-1737 pod vedením architekta Kiliána Ignáce Dientzenhofera na místě vyhořelého gotického kostela téhož zasvěcení ze 13. století. Kostel byl původně součástí kláštera montserratských benediktinů. Ten byl roce 1785 v rámci josefínských reforem zrušen a kostel laicizován. Roku 1791 kostel odkoupila pražská obec a užívala jej jako skladiště, a to až do roku 1865, kdy došlo k opravě, a v roce 1871 si jej k bohoslužebným účelům pronajala ruská pravoslavná církev. Další významnou změnu majitele doznal objekt v roce 1916, kdy jej do své správy převzala rakousko-uherská armáda smlouvou s obcí pražskou. Podle ní měl být chrám sv. Mikuláše po dalších padesát let katolickým posádkovým kostelem. Tak jej převzala i čs. armáda po roce 1918, nikoli však nadlouho. Po složitých jednáních byl kostel v červenci 1921 předán zpět pražské obci a poté jej začala naplno využívat Církev československá, která byla na tomto místě v lednu předchozího roku vyhlášena

chu armády a branné připravenosti státu. Po dohodě s příslušnými veliteli konali vojenští duchovní každou neděli a svátek pro vojenské osoby svého vyznání bohoslužby, které byly vždy spojeny s promluvou nejen náboženského, ale i mravního a vlasteneckého obsahu. Bohoslužby byly vykonávány v místě působnosti duchovního a postupně i ve všech posádkách nacházejících se v oblasti vyšší jednotky nebo v nichž byly části vlastního útvaru, a to v posádkách, kde byl útvar v síle praporu pěchoty a mužstvo nemělo příležitost k účasti na místních bohoslužbách ve svém mateřském jazyce.